

20.28x26.41	1/4	38	עמוד	נקודת מפגש	19/01/2020	71717037-3
בית חולים מאיר - 81205						

ידע זה (לא) כוח

תוכניות הכשרה למניעת פגיעה בפעוטות במסגרות חינוך

לגיל הרך

19.61x25.03	2/4	עמוד 39	נקודת מפגש	19/01/2020	71717038-4
בית חולים מאיר - 81205					

ידע זה (לא) כוח

הדס יחיעם¹

ג', בת חמישה חודשים, הובאה לחדר מיון בשל אי שקט ועקב התרשמותה של האם שהפעוטה אינה מניעה את ידה השמאלית. בבירור במיון נמצא שבר בזרוע שמאל. ג' עדיין אינה זוחלת ואינה מתיישבת בכוחות עצמה. לדברי אימה, כשאספה אותה מהפעוטון מצאה אותה ישובה בטרמפולינה, בוכה.

א', בן שבעה חודשים, הקיא ואיבד את הכרתו בגן, פונה לחדר מיון על ידי צוותי מד"א, שם נעשו בו פעולות החייה ואובחן דימום מוחי נרחב. בבדיקת עיניים אותרו דימומים ברשתית. א' נותר נכה.

התעללות בילדים - מחלה שאפשר למנוע

הטיפול המיטבי בילדים נפגעי אלימות הוא טיפול רב-מקצועי הכולל אנשי רפואה, חברה, רווחה, חוק ומשטרה. נכתב כאן, בגליונות קודמים, כי עבודת צוות טובה ובניית שפה משותפת תאפשר **איתור** מיטבי של התופעה ו**טיפול** מיטבי בה (יחיעם ושלז, 2019), אך ברור כי **מניעה** עדיפה על כל טיפול. האם אפשר לפעול ליישומה? כיצד?

א' ו-ג' נזקקו לטיפול רפואי דחוף, ולכן הופנו וקיבלו טיפול ראשוני במחלקה לרפואה דחופה לילדים. במרבית מקרי ההתעללות בילדים המאבחן וכן המטפל יהיו מקרב מקצועות הרווחה, החינוך או החוק. במיעוט המקרים יזדקק הילד לטיפול רפואי, ולפיכך מעטים מקרי ההתעללות המאובחנים או מטופלים על ידי צוות רפואי.

בקרוב אנשי רפואה הולך וגובר השימוש ברפואה מונעת, הווה אומר – איתור גורמי סיכון, מתן הדרכה למטופלים, עריכת בדיקות סקר ומתן חיסונים. כל אלה – כדי למנוע מחלות, במקום לטפל בהן לאחר התפרצותן. המניעה משרתת את המטופל, ולא פחות מכך מפחיתה עול חברתי וכלכלי. תפקידו של "הרופא המונע" הוא לאתר גורמי סיכון ולספק רפואה מונעת לכל מטופל על פי צרכיו. הגישה הרפואית לילדים המגיעים לפתחם של רופאי הילדים לאחר גילוי אלימות כלפיהם דומה

¹ ד"ר הדס יחיעם היא רופאה בכירה במחלקה לרפואה דחופה לילדים ורופאת הוועדה להגנת הילד במרכז הרפואי מאיר בכפר סבא.

shutterstock

17.57x22.19	3/4	עמוד 40	נקודת מפגש	19/01/2020	71717039-5
בית חולים מאיר - 81205					

חוקתיים במדינתם. בסיוע מנהלת תוכנית המיזם מהל"ב במכון חרוב והיועצת המשפטית של המועצה לשלום הילד, התגבשה תוכנית לכנס המשותף ואותר קהל היעד. חשוב לציין כי לא פסחנו על כל המשוכות הכרוכות בעבודה רב-מקצועית, במפגש של עולם הרפואה, החברה, המשפט והפוליטיקה. במסגרת העבודה המשותפת היה עליי ללמוד מושגים ודפוסי התנהלות שאינם חלק מעולמי המקצועי, וגם שותפותי לפרויקט למדו מושגים ברפואה ואת אופן העבודה של רופא הילדים במלר"ד במקרה של חשד לטלטול. בבסיס התנהלותנו ניכרה החתירה המשותפת למטרה שתקודם באופן מיטבי ורב-מקצועי.

תחילה הוכנו הרצאות על מחלת ההתעללות בילדים, אופן מניעתה באמצעות הכשרה וסקירת התהליך עד לחקיקה בנושא, שהתרחש לפני כעשור במדינת אוהיו. נותר האתגר של כינוס האנשים הנכונים, מתוך הבנה שכאשר ניצבים לפני מטרה רחבת היקף ובעלת משמעות לאומית, העבודה הרב-מקצועית מקבלת משמעות נוספת. היה עלינו לאתר את קהל היעד ולשכנעו בחשיבות הנושא הרגיש הזה, בעניין שבו וברלוונטיות שלו עבורם, מבלי ליצור אנטגוניזם. מהבנה זו ומהחשיבה הרב-מקצועית נגזר חלקו השני של היום: "שולחנות עגולים" בהנחיית אנשי חברה, אקדמיה וחוק. בחלק זה של היום ביטאו המשתתפים את מחשבותיהם על דרכים להטמעת המידע החדש בעולם החינוך בגיל הרך.

המשתתפים הוזמנו בסיומו של הכנס להשתתף ב"כוח משימה" אשר ימשיך להיפגש ולהניע תהליכים לעבר המטרה שהוצבה: העברת הכשרה למניעת טלטול תינוקות לכלל המטפלים בגיל הרך.

כוח משימה למניעת פגיעה בפעוטות במסגרות לגיל הרך

היום, כשבעה חודשים לאחר הכנס, כוח המשימה עובד במרץ ומוביל יוזמה חברתית לאומית ומעשית למניעת התעללות בפעוטות במערכות החינוך לגיל הרך. העשייה בעיצומה, ובכלל זה אתגר המשוכות, בעבודה משותפת של נשות מקצוע בכירות, שהבנת העבודה הרב-מקצועית היא עיקרון מנחה בעבודתן.

כוח המשימה החל ביישום התוכנית באמצעות תהליכים שחלקם התגבשו כבר במהלך הכנס וחלקם בפגישות שבאו בעקבותיו. חברות בו נציגות הנהלה מארגונים של גני ילדים לגיל הרך: יוצ"ג, נעמ"ת ואמונה, וכן צוות מנהלות גני ילדים בחסות עיריית כפר סבא. חברות בו גם היועצת המשפטית של המועצה לשלום הילד, מנהלת המיזם מהל"ב במכון חרוב, נשות אקדמיה בתחום החינוך והקואליציה לחינוך מלידה, ואנוכי.

לגישה לכל חולה אחר: חיפוש גורמי סיכון, "דגלים אדומים", בריאיון ובבדיקה הגופנית, החלטה על בדיקות עזר, ובהתאם – טיפול סימפטומטי מיידי ודיווח לרשויות אשר בידן הטיפול לטווח הארוך, היינו רשויות הרווחה או המשטרה.

מחלת ה"התעללות בילדים" שכיחה, גורמת לתחלואה קשה ואף למוות, ובאופן דומה למחלות קשות אחרות, יש לה גורמי סיכון ידועים המוזכרים בספרות הרפואית (Schilling, 2014), והכרתם חשובה לצורך אבחנה. גורמי סיכון אלה נוגעים לילד אך גם לסביבתו החינוכית והסוציאלית, ולכן כדי לבנות תוכניות מניעה יזדקק הרופא לאנשי מקצוע מתחומים נוספים. לא מפתיע אפוא שעד כה מרבית המיזמים למניעת התעללות בילדים פותחו על ידי הקהילה הפסיכו-סוציאלית והחינוכית.

הקריאה הרפואית לשיתוף פעולה רב-מקצועי

בשנים האחרונות טיפל הצוות הרפואי והסוציאלי במחלקה לרפואה דחופה (מלר"ד) ילדים במרכז הרפואי מאיר בפעוטות שנחבלו במסגרות חינוך לגיל הרך. בכמה מהמקרים עלה החשד לחבלה מכוונת, הזנחה או "תסמונת התינוק המנוער" (ראו בהמשך). **הסיבה השכיחה ביותר לחבלת ראש קשה בקרב פעוטות (ילדים מתחת לגיל שנה) היא חבלת ראש שאינה תאונה (תסמונת התינוק המנוער, או טלטול) (Khan et al., 2017).** מדובר במנגנון ספציפי של פגיעה בפעוט, והוכח כי הכשרה העוסקת בתופעה מכחיתה בעשרות אחוזים את הופעתה (Barr et al., 2018). הכרת הנתונים האלו, וכן חשיפת עוד מקרים, העלו את הצורך להשמיע את קולה של הקהילה הרפואית כדי לסייע במניעת התעללות בילדים במסגרות חינוך.

לכאורה, הביצוע נראה פשוט: הגעה אל אנשי חינוך לגיל הרך שהם קובעי דעה, פריסת הנתונים, לימוד על התעללות בילדים לרבות גורמי הסיכון, קבלת האחריות על ידי הגורמים הרלוונטיים במערכת החינוך והרווחה, והוצאה לפועל של תוכנית מניעה מבוססת הכשרה.

הצעד הראשון היה גיבוש כנס העוסק בנושא רפואי אך מכיל הרצאות רלוונטיות לקהל יעד שאינו מעולם הרפואה: אנשי חינוך, ממשל, חוק, רווחה ואקדמיה. הכותרת לכנס נגזרה ישירות מהמשמעות ומהמטרה שלו: **"ידע זה (לא) כוח"**.

"ידע זה (לא) כוח": שיח רב-מקצועי בשני שלבים

לעניין התוכן הרפואי גויסה משלחת מבית חולים לילדים בקולומבוס אוהיו (Nationwide Children's Hospital) שעומד בקשר עם המרכז הרפואי מאיר. צוות המשלחת כלל אנשים שעסקו לאורך השנים בנושא של מניעת טלטול תינוקות באמצעות הכשרה מתאימה, והובילו שינויים

17.45x21.91	4/4	41	עמוד	נקודת מפגש	19/01/2020	71717040-7
בית חולים מאיר - 81205						

ללא לאות למען מניעת התעללות במסגרות חינוך לגיל הרך ולמען טיפול בה.

מקורות

יחיעם, ה' ושלז, א' (2019). מגדל בבל: חסמים לדווח ולעבודה רב-מקצועית אצל רופאים. *נקודת מפגש*, 16, 44-47.

Barr, R. G., Barr, M., Rajabali, F., Humphreys, C., ...Singhal, A. (2018). Eight-year outcome of implementation of abusive head trauma prevention. *Child Abuse & Neglect*, 84, 106-114.

Khan, N. R., Fraser, B. D., Nguyen, V., Moore, K., Boop, S., Vaughn, B. N., & Klimo, P. Jr. (2017). Pediatric abusive head trauma and stroke. *Journal of Neurosurgery: Pediatrics*, 20(2), 183-190.

Schilling, S., & Christian, C. W. (2014). Child physical abuse and neglect. *Child & Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 23(2), 309-319.

עיקרון חשוב הוא הבנת הצורך הבהול במתן מענה על ידי הכשרה לצוותים המטפלים, מתוך כבוד ובליווי תמיכה בהם ובפועלם. ההכשרה נותנת מענה אינפורמטיבי על תופעת הטלטול ומבטאת כבוד למקצוע שהמטפלות לגיל הרך עוסקות בו, מתוך ראיית מצוקותיהן ועידוד התמיכה בהן על ידי ההנהלה. כל אלו נחוצים כדי למנוע מקרי טלטול במסגרות חינוך לגיל הרך. מתוך הבהילות נולד עקרון העבודה הדו-רובדית בעת ובעונה אחת: מתן מענה מהיר ויישום בשטח בד בבד עם הנעת תהליכים ברמה המדינית, דרך המשרדים הממשלתיים הרלוונטיים, ויישום דרך חוק הפיקוח על הפעוטונים.

מתוך עקרון פעולה זה נגזר המשך פעילותנו המוסיפה להתפתח בעודי כותבת שורות אלו. פעילות זו תמשיך להתקל בקשיים ולעודד חשיבה משותפת, שעד כה אינה מגובה בקבלת אחריות ממשלתית אך זוכה להיענות ולעשייה בקרב הגופים בשטח המקבלים את ההכשרה.

פעילות כוח המשימה ויעדים

בשבעת החודשים האחרונים תורגמה עבודת כוח המשימה לעשייה בשטח: הוכן והועבר פיילוט של הכשרה בגני ילדים לגיל הרך בכל אחד מן הארגונים החברים בכוח המשימה. ההכשרה ניתנת למטפלות ולגננות בגני ילדים נבחרים וכן לצוותי המנהלות בארגונים. בד בבד, הכשרה למניעת טלטול נכנסה להכשרת החובה להתנהלות בטוחה בגני ילדים לגיל הרך. את הכשרות ההתנהלות הבטוחה מעבירים מדריכים מארגון מד"א אשר הודרכו, הוכשרו וקיבלו חומרי הסברה מכוח המשימה. משיתוף הפעולה עם מד"א נגזר סדר גודל נרחב יותר של מתן ההכשרה למניעת טלטול, מה שהוביל לפרויקטים משותפים נוספים עם הארגון, בנושא מניעת התעללות בילדים. במסגרת היעדים העתידיים תתוכנן הכשרה מקוונת, והפיילוט של תוכנית ההכשרה יוצג לגורמים ממשלתיים רלוונטיים כדי לעודד את העברתם לאחריות מדינת ישראל.

סיכום

בשנה האחרונה מתקיים פרויקט לאומי רב-מקצועי ומעורר השראה למניעת התעללות בילדים במסגרות לגיל הרך. התוצאות החיוביות שכבר ניכרות בשטח נגזרות מתוך עבודה משותפת של נשים מקצועניות בתחומן ובעלות יכולת השפעה ונכונות להקשיב, ללמוד תחומים שונים ולתרגם את הידע לתוכנית עבודה מדויקת.

כולי תקווה שיוזמה פרטית זו תהווה השראה ליוזמה בחסות ובאחריות מדינית. בימים סבוכים אלו אני שמחה להעביר מסר אופטימי: האמונות על המלאכה שעימן אני עובדת בחודשים האחרונים הן נשים חשובות, משכילות, שעובדות